

РОЗДІЛ 3. МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНИ

3.1. Пріоритети забезпечення національної стійкості в процесі відновлення територіальної цілісності України

Національна стійкість — це комплекс характеристик держави, який забезпечує її здатність зберігати суверенітет, територіальну цілісність та функціональність на виклики у політичній, економічній, соціальній, військовій площині. Це динамічний процес, що передбачає постійне пристосування держави до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, здатність ефективно реагувати на кризи та виходити з них зміцненою.

Указом Президента України №479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості» національну стійкість визначено як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій¹¹⁵.

Національна стійкість України в процесі відновлення територіальної цілісності є багатогранним процесом, що вимагає координації зусиль на всіх рівнях державного управління. Це комплексний підхід, що обумовлює адаптивність держави до різноманітних загроз та поєднує військові, економічні, соціальні та політичні заходи для забезпечення стабільності та розвитку держави.

Поняття «національна стійкість» і «національна резильєнтність» близькі за змістом і часто використовуються як синоніми, але між ними існують певні відмінності, які

¹¹⁵ Указ Президента України №479/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>

відображають різні аспекти управління та реагування на виклики, з якими стикається держава.

Національна стійкість (іноді вживається термін «національна стійкість до криз») стосується здатності держави зберігати свою функціональність і безперервність управління перед обличчям різних внутрішніх і зовнішніх загроз. Це поняття включає широкий спектр заходів, спрямованих на попередження, підготовку, реагування та відновлення від надзвичайних ситуацій або криз.

Національна стійкість включає такі компоненти, як: оборонна та безпекова спроможність держави захистити себе від зовнішніх загроз; економічна стабільність як здатність підтримувати функціонування економіки під час кризи; соціальна єдність як здатність суспільства зберігати єдність і підтримувати довіру до уряду; захист та ефективність роботи об'єктів критичної інфраструктури, таких як енергетика, транспорт, зв'язок тощо.

Національна резильєнтність (від англ. *resilience*) акцентує увагу на здатності держави та суспільства адаптуватися до змінних умов, швидко відновлюватися після потрясінь і криз, а також навчатися на досвіді, щоб запобігти або зменшити наслідки майбутніх загроз. Резильєнтність стосується не лише захисту від небезпек, але й здатності до трансформації, адаптації та розвитку в умовах невизначеності.

Ключовими аспектами національної резильєнтності є:

- адаптивність (здатність до швидкого і гнучкого реагування на нові виклики);
- стійке відновлення (здатність відновлювати критичні функції держави після кризи);
- інноваційність (здатність використовувати нові підходи та технології для вирішення проблем);
- розвиток соціального капіталу (взаємодія та кооперація всередині суспільства, довіра до державних інституцій тощо).

Національна стійкість і національна резильєнтність можуть розглядатися як взаємопов'язані складові частини єдиної системи захисту і розвитку держави. Стійкість зосереджується на захисті

та збереженні існуючих структур і процесів, у той час як резильєнтність фокусується на адаптації, відновленні та розвитку у відповідь на змінні та непередбачувані умови.

Таким чином, національна стійкість забезпечує базову платформу для функціонування держави під час кризи; резильєнтність дозволяє державі та суспільству адаптуватися та еволюціонувати після потрясінь, забезпечуючи довготривалий розвиток та безпеку. Обидва поняття необхідні для побудови ефективної системи національної безпеки та сталого розвитку держави.

Захист державних кордонів є першочерговим завданням для України. Збереження суверенітету включає не лише фізичний захист, але й протидію гібридним війнам та дезінформації. Важливо забезпечити безпеку інформаційного простору, запобігаючи поширенню фейків та маніпуляцій, які можуть підрвати довіру до державних інституцій.

Відновлення територіальної цілісності шляхом звільнення окупованих територій та їх інтеграція у загальнонаціональний простір передбачає не лише військові дії, але й створення умов для повернення населення, відновлення інфраструктури та забезпечення стабільного функціонування органів влади на цих територіях.

Для досягнення національної стійкості необхідно забезпечити стабільну роботу державних інституцій, економіки та соціальної сфери, що передбачає ефективне управління, підтримку стратегічних галузей економіки, розвиток інфраструктури, забезпечення соціальної захищеності громадян, а також відданості цінностям та цілям, визначеним у Порядку денному в галузі сталого розвитку на період до 2030 року¹¹⁶.

Оскільки стійкість до зовнішніх загроз обумовлюється здатністю протистояти будь-яким викликам: військовим, економічним, політичним, це потребує зміцнення обороноздатності, розвитку стратегічних партнерств та інтеграції у міжнародні структури, що забезпечують колективну безпеку.

¹¹⁶ Цілі Сталого Розвитку: Україна. URL : <http://surl.li/sgaybt>

Згуртування нації та подолання соціальних розколів є важливими для національної стійкості. Відновлення довіри в суспільстві можливе через прозору та ефективну діяльність державних органів, підтримку громадських ініціатив та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян.

Виходячи з цього, можна виділити наступні пріоритети забезпечення національної стійкості в процесі відновлення територіальної цілісності України.

Зміцнення військової спроможності України.

Національна безпека України, особливо в умовах триваючої російської збройної агресії, вимагає системного підходу до зміцнення військової спроможності. Цей напрям є одним із найважливіших для забезпечення відновлення територіальної цілісності та загальної стійкості держави. Для досягнення цілей вказаного пріоритету окреслимо декілька основних завдань, серед яких варто виділити модернізацію Збройних Сил України, підвищення рівня підготовки військовослужбовців, розвиток оборонно-промислового комплексу та створення ефективної системи територіальної оборони.

Одним із основних завдань є модернізація Збройних Сил України, що передбачає оснащення сучасною зброєю та технікою, а також перехід на стандарти НАТО. Окрім того, забезпечення Збройних Сил України сучасними зразками озброєння, які відповідають викликам сучасної війни, є критично важливим, що включає наступальне і оборонне озброєння, засоби протиповітряної оборони, системи зв'язку та управління. Модернізація армії підвищує її ефективність та спроможність захищати державу, що підтверджують численні дослідження ¹¹⁷.

Інтеграція Збройних Сил України в систему безпеки НАТО потребує поступового переходу на стандарти Альянсу для ефективної співпраці з партнерами та отримання необхідної допомоги. Перехід на стандарти НАТО включає уніфікацію

¹¹⁷ Стандарти НАТО механізм і темпи впровадження, адаптація до українських реалій. Міністерство оборони України. URL : <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=61609/>

військової техніки, підготовку кадрів та адаптацію військових процедур до вимог Альянсу.

У 2016 році НАТО визначив сім базових вимог до національної стійкості (табл. 3.1), які передбачають:

– гарантовану безперервність роботи уряду та критично важливих служб управління;

– стійке енергопостачання;

– здатність ефективно боротися з неконтрольованим переміщенням людей і розв’язувати конфлікти між цими переміщеннями під час розгортання військових сил;

– наявність продовольчих та водних ресурсів;

– здатність реагувати на масові жертви та руйнівні кризи в галузі охорони здоров’я;

– функціонування стійких цивільних систем зв’язку, що включає потребу в надійних системах зв’язку, включаючи 5G, надійних варіантах відновлення цих систем, пріоритетному доступі до національних органів влади під час кризи та ретельній оцінці всіх ризиків для систем зв’язку;

– наявність стійких транспортних систем ¹¹⁸.

Ці вимоги відображають три ключові функції національної стійкості, які повинні підтримуватися навіть у найскладніших умовах: безперервність роботи уряду, надання основних послуг населенню та цивільна підтримка армії. Всі ці функції та вимоги взаємопов’язані, тому вплив на одну з них може мати наслідки для інших.

Таблиця 3.1

Основні вимоги НАТО до національної стійкості

<i>Вимога</i>	<i>Опис</i>
Безперервність роботи уряду	гарантоване функціонування уряду та критично важливих служб управління в умовах кризи

¹¹⁸ Resilience, civil preparedness and Article 3. URL : https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm

Стійке енергопостачання	забезпечення безперервного постачання енергії та наявність резервних планів для подолання збоїв
Боротьба з неконтрольованим переміщенням людей	здатність ефективно управляти переміщеннями людей і розв'язувати конфлікти, що виникають під час розгортання військових сил
Наявність продовольчих та водних ресурсів	забезпечення стійких поставок продовольства та води, які убезпечені від збоїв або саботажу
Здатність реагувати на масові жертви та кризи в охороні здоров'я	ефективне функціонування системи охорони здоров'я, забезпечення запасів медичних засобів
Функціонування стійких цивільних систем зв'язку	забезпечення роботи телекомунікаційних та кібермереж навіть у кризових умовах, включаючи надійні системи зв'язку та резервні потужності
Наявність стійких транспортних систем	забезпечення швидкого пересування збройних сил і можливість використання транспортних мереж цивільними службами навіть в умовах кризи

Джерело: складено за [53].

В сучасних умовах необхідно розвивати та адаптивно управляти потенціалом стійкості держави та суспільства як складних систем. Цю роль виконує система забезпечення національної стійкості. Хоча в Україні використовуються деякі з її механізмів, для повноцінного впровадження необхідний системний підхід і певні зміни в безпековій політиці. Це включає вдосконалення організаційних та правових аспектів національної безпеки та державного управління, координацію існуючих і нових загальнодержавних систем (цивільного захисту, протидії тероризму, медичної допомоги, соціального захисту, кібербезпеки, правоохоронної, банківської та інших), а також забезпечення ефективної співпраці між силами безпеки та оборони, органами державної і місцевої влади, бізнесом і громадянським суспільством. Важливо налагодити ефективну

координацію діяльності та впровадити принципи стійкості в різних сферах, особливо в національній безпеці ¹¹⁹.

Якісне виконання поставлених завдань неможливе без високопрофесійного особового складу. Важливо вдосконалювати систему військової освіти, проводити регулярні навчання та тренування, а також забезпечувати мотивацію особового складу. Створення сучасних навчальних центрів, розробка нових програм підготовки та залучення досвіду країн-партнерів є ключовими для підвищення рівня професіоналізму військовослужбовців. Навчання має бути спрямоване на адаптацію до сучасних викликів та використання новітніх технологій. При цьому зазначимо, що проведення регулярних навчань і тренувань з урахуванням досвіду бойових дій є важливим елементом підготовки та швидкої адаптації військових до нових умов.

Мотивація військовослужбовців є ключовим аспектом забезпечення ефективності та боєздатності Збройних Сил. В умовах сучасних викликів, з якими стикається Україна, створення гідних умов служби, забезпечення соціальних гарантій та підвищення престижності військової служби набувають особливого значення. Висока мотивація сприяє кращій віддачі та ефективному виконанню завдань, що є критичним для національної безпеки та оборони. У Верховній Раді України зареєстровано законопроект №11012, який спрямований на підвищення мотивації до військової служби. Цей законопроект передбачає комплекс заходів, спрямованих на створення гідних умов служби, забезпечення соціальних гарантій та підвищення престижності військової служби ¹²⁰.

Міцна оборона неможлива без розвиненого оборонно-промислового комплексу. Це включає підтримку вітчизняних

¹¹⁹ Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 532 с. URL : https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf

¹²⁰ У Верховній Раді зареєстровано законопроект №11012 про мотивацію до військової служби. URL : https://www.rada.gov.ua/news/news_fr/246620.html

виробників, диверсифікацію виробництва та співпрацю з науковими установами. Для розвитку оборонно-промислового комплексу необхідним є створення сприятливих економічних та податкових умов для розвитку вітчизняних підприємств, зниження залежності від зовнішніх поставачань, залучення інвестицій та співпраця з міжнародними компаніями. Розширення номенклатури виробів, освоєння нових технологій та забезпечення конкурентоспроможності на світовому ринку є важливими для розвитку оборонно-промислового комплексу, що обумовлює здатність адаптуватися до сучасних викликів та забезпечити армію необхідною технікою та озброєнням.

Територіальна оборона є важливим елементом системи національної безпеки. Для її ефективного функціонування важливим видається необхідність залучення громадян, надання необхідного обладнання та зброї, а також формування системи військово-патріотичного виховання. Залучення широких верств населення до участі в територіальній обороні та проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи сприяють формуванню національної згуртованості та готовності захищати свою країну.

Таким чином, зміцнення військової спроможності України є ключовим пріоритетом для забезпечення національної стійкості. Це вимагає комплексного підходу, що включає модернізацію Збройних Сил, підвищення рівня підготовки військовослужбовців, розвиток оборонно-промислового комплексу та створення ефективної системи територіальної оборони.

Поряд зі зміцненням військової спроможності України, що є важливим кроком для забезпечення національної безпеки та відновлення територіальної цілісності, необхідно оперативно вирішувати також **питання гуманітарного розмінування**. Цей аспект є критичним для забезпечення безпеки мирного населення та відновлення нормального життя у звільнених територіях.

Масштаби мінної загрози в Україні після бойових дій вимагають систематичного підходу до розмінування. За даними Державної служби України з надзвичайних ситуацій, на звільнених територіях залишаються значні кількості мін та

невибухлих боєприпасів, що становлять небезпеку для місцевих жителів та перешкоджають відновленню інфраструктури.

Розмінування здійснюється за участю як державних органів¹²¹, так і міжнародних організацій, таких як HALO Trust та Датська група з розмінування (DDG), які надають технічну підтримку та навчають місцевих фахівців¹²². Постраждалі від мінних інцидентів часто потребують не тільки медичної, але й психологічної допомоги. Травматичні події залишають глибокий слід на психічному здоров'ї, тому важливо забезпечити доступ до професійної психологічної підтримки для постраждалих та їхніх родин.

Програми психологічної допомоги включають індивідуальні та групові сесії, а також спеціалізовані програми реабілітації для дітей. Наприклад, міжнародна організація Handicap International реалізує програми психологічної підтримки в Україні, спрямовані на реабілітацію постраждалих від мінних інцидентів¹²³.

Інтеграція України з Європейським Союзом та НАТО є стратегічно важливим пріоритетом державної політики, який має суттєвий вплив на зміцнення безпеки, економічний розвиток, демократичні реформи та покращення якості життя громадян. Цей процес передбачає реалізацію кількох ключових напрямів. Одним із основних завдань є виконання Плану дій щодо членства в ЄС. Україна активно імплементує вимоги цього плану, що свідчить про її готовність до повноцінного членства. Адаптація законодавства є важливим аспектом цього процесу, оскільки Україна впроваджує європейські стандарти в різні сфери, включаючи економіку, політику та соціальну сферу. Важливою частиною є активна участь у європейських програмах, що сприяє

¹²¹ Уряд визначив розмінування одним із п'яти ключових пріоритетів швидкого відновлення країни. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-vyznachyv-rozminuvannia-odnym-iz-piaty-kliuchovykh-priorytetiv-shvydkoho-vidnovlennia-krainy-iuliia-svyrydenko>

¹²² Help Save Lives in Ukraine. URL : <https://www.halostrust.org/where-we-work/europe-and-caucasus/ukraine/>

¹²³ Handicap International. Ukraine. URL : <https://www.hi.org/en/country/ukraine>

розвитку різних секторів економіки та суспільства. Розвиток двосторонніх відносин з країнами-членами ЄС також сприяє обміну досвідом і підтримці реформ, що є необхідним для успішної інтеграції ¹²⁴.

В Україні також активно реалізується План дій щодо членства в НАТО, що демонструє її прагнення до повноцінної інтеграції в Альянс. Участь у міжнародних операціях під егідою НАТО є важливим елементом, що сприяє зміцненню обороноздатності та інтеграції у військово-політичну структуру Альянсу ¹²⁵.

Важливим аспектом є реформа сектору безпеки і оборони, яка проводиться відповідно до стандартів НАТО, що включає також посилення військового співробітництва. Збільшення обсягів військового співробітництва з країнами-членами НАТО та участь у спільних навчаннях допомагає Україні наблизитися до стандартів Альянсу ¹²⁶.

Інтеграція з ЄС та НАТО має значний потенціал для зміцнення безпеки України, оскільки членство в НАТО забезпечить додаткові гарантії безпеки. Євроінтеграція відкриває нові можливості для економічного зростання, завдяки чому українська економіка отримає доступ до європейських ринків і інвестицій, стимулює проведення демократичних реформ, що підвищує імідж України як сучасної європейської держави на міжнародній арені.

Інтеграція України з ЄС та НАТО також передбачає посилення міжнародної ізоляції Росії. Продовження та

¹²⁴ Переговори про вступ України до ЄС: повний гід у 12 питаннях. URL : <https://eu-ua.kmu.gov.ua/news/peregovory-pro-vstup-ukrainy-do-yes-povnyj-gid-u-12-pytannyah-i-10-mifah-2/>

¹²⁵ North Atlantic Treaty Organization. Відносини з Україною. URL : https://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_37750.htm?selectedLocale=uk

¹²⁶ Vilnius Summit Communiqué. Issued by NATO Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Vilnius 11 July 2023. URL : https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_217320.htm

посилення санкцій проти Росії є важливим інструментом тиску з боку міжнародного співтовариства. Активна інформаційна кампанія, спрямована на розкриття злочинів Росії та підтримку України, допомагає формувати міжнародну підтримку. Дипломатична ізоляція Росії на міжнародній арені, зокрема через обмеження її участі у міжнародних організаціях, також є важливим компонентом стратегії.

Разом з тим, інтеграція супроводжується певними викликами. Продовження російського повномасштабного вторгнення на територію України створює додаткові перешкоди для інтеграційних процесів. Внутрішні реформи, які є необхідними для досягнення відповідності європейським стандартам, потребують значних зусиль і ресурсів. Крім того, Україна стикається з конкуренцією з іншими країнами за увагу міжнародних партнерів.

Інформаційна безпека займає важливе місце серед пріоритетів національної безпеки України, особливо в умовах посилення гібридних загроз з боку Росії. В сучасному світі, де інформаційні технології та засоби масової інформації відіграють центральну роль у формуванні громадської думки, питання захисту інформаційного простору стають надзвичайно важливими для збереження стабільності та безпеки суспільства. Дезінформаційні кампанії послуговуються використанням так званих «ботів» та «тролів» у соціальних медіа, які розповсюджують неправдиву або перекручену інформацію з метою створення хибного уявлення про події або явища. Такі кампанії часто фінансуються або підтримуються державами, що прагнуть дестабілізувати інші країни, або недержавними акторами, які переслідують власні інтереси.

Протидія дезінформації та пропаганді є першочерговим завданням, оскільки інформаційні атаки націлені на підірив довіри до державних інституцій, розпалювання соціальної напруги та формування негативного іміджу України на міжнародній арені. Дезінформаційні кампанії, які часто організовуються зовнішніми або внутрішніми суб'єктами, спрямовані на маніпулювання інформацією з метою дестабілізації суспільства, посіву паніки,

недовіри до влади та підриву національної єдності пов'язуються із поширенням фейкових новин, спотворенням фактів, маніпулятивним використанням соціальних медіа та іншими методами інформаційного впливу. У відповідь на це держава повинна розвивати системи моніторингу інформаційного простору, посилювати медіаграмотність населення та розвивати канали поширення достовірної інформації ¹²⁷.

Іншим важливим аспектом інформаційної безпеки є захист критичної інфраструктури від кібератак. В умовах, коли кібератаки стають все більш витонченими і складними, національна кібербезпека потребує значних інвестицій у технології, підготовку спеціалістів та розвиток міжнародного співробітництва в цій сфері ¹²⁸. Зокрема, варто звернути увагу на забезпечення безперебійного функціонування електромереж, транспортних систем, медичних установ і фінансових інститутів, оскільки ці об'єкти є потенційними цілями для кібератак.

Важливість інформаційної безпеки також полягає в тому, що вона є ключовим елементом інтеграції України з Європейським Союзом та НАТО. Співпраця з міжнародними партнерами у сфері кібербезпеки і боротьби з дезінформацією сприяє захисту національних інтересів, підвищенню рівня загальної безпеки в євроатлантичному просторі. Реалізація цих заходів дозволить Україні стати потужним та надійним партнером у сфері глобальної безпеки, що відповідає стратегічним цілям євроінтеграції.

Забезпечення інформаційної безпеки та протидія дезінформації тісно пов'язані з іншим важливим пріоритетом національної стійкості - **кібербезпекою та цифровою стійкістю**. У сучасному світі, де більшість інформаційних потоків та

¹²⁷ Війна в Україні: зроблені висновки та незасвоєні уроки : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 лютого 2024 року) / упор. У. О. Цмоць. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 1084 с.

¹²⁸ Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 26 березня 2021 р.). Київ : НА СБУ, 2021. 346 с.

критично важливих процесів відбуваються в цифровому середовищі, кібербезпека стає не менш значущою, ніж фізичний захист територій. Перехід до цифрової економіки та електронного урядування збільшує уразливість держав та організацій перед кіберзагрозами, що робить питання кібербезпеки одним із ключових пріоритетів національної політики.

Кібербезпека охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на захист комп'ютерних систем, мереж та даних від несанкціонованого доступу, крадіжки, пошкодження або знищення. У контексті національної безпеки особлива увага приділяється захисту критичної цифрової інфраструктури, яка включає державні інституції, енергетичні системи, транспортні мережі, банки та інші стратегічно важливі об'єкти.

Одним з основних завдань у сфері кібербезпеки є розробка та впровадження ефективної стратегії захисту критичної цифрової інфраструктури. На нашу думку, така стратегія повинна включати наступні ключові елементи:

– *оцінка ризиків та вразливостей*. Проведення регулярних оцінок ризиків і вразливостей дозволяє виявити слабкі місця в системах безпеки та розробити адекватні заходи для їх усунення. Це може включати проведення кіберзахисних навчань, тестування систем на проникнення та аналіз потенційних загроз;

– *модернізація та оновлення технологій*. Для ефективного захисту цифрової інфраструктури необхідно постійно оновлювати технологічну базу, впроваджувати нові методи шифрування, удосконалювати системи виявлення та запобігання кібератакам, а також розвивати системи управління інцидентами;

– *впровадження політик та стандартів кібербезпеки*. Розробка та впровадження національних стандартів кібербезпеки, що відповідають міжнародним практикам, дозволяє забезпечити високий рівень захисту та сумісність між різними секторами економіки. Такі стандарти мають включати вимоги щодо захисту персональних даних, безпеки мереж та інформаційних систем;

—інформаційна обізнаність та навчання персоналу. Людський фактор є однією з основних загроз для кібербезпеки. Тому важливо забезпечити належний рівень навчання персоналу, підвищення їхньої обізнаності про кіберзагрози, а також проведення регулярних тренувань з кіберзахисту.

Ефективний кіберзахист вимагає створення потужних національних можливостей, включаючи розвиток кіберпідрозділів у рамках Збройних Сил України, спеціалізованих агентств та організацій, які займаються моніторингом та реагуванням на кібератаки. Важливою складовою є також розвиток національного центру кіберзахисту для координації дій між різними структурами, аналізу кіберінцидентів та розробки рекомендацій для їх запобігання.

Державні інституції та стратегічні об'єкти, такі як енергетичні станції, транспортні мережі та фінансові установи, є основними цілями для кібератак. Захист цих об'єктів вимагає застосування найсучасніших технологій та підходів. Наведемо основні з них.

Розробка систем раннього попередження про кібератаки. Важливою частиною захисту є впровадження систем, що дозволяють виявляти та реагувати на загрози на ранніх етапах. Це включає використання штучного інтелекту для аналізу аномалій у трафіку, моніторинг активності в мережах та забезпечення безперервного контролю за станом систем.

Захист від атак на ланцюги постачання. Атаки на ланцюги постачання є однією з нових форм загроз, що набувають популярності серед зловмисників. Забезпечення кібербезпеки на всіх етапах ланцюга постачання дозволяє мінімізувати ризики компрометації критичних систем.

Інтеграція систем фізичної та кібербезпеки. Для захисту стратегічних об'єктів важливо забезпечити взаємодію між системами фізичної охорони та кібербезпеки, що дозволяє оперативно реагувати на будь-які загрози, як у фізичному, так і у цифровому середовищі.

Таким чином, кібербезпека та цифрова стійкість є ключовими компонентами національної стійкості у XXI столітті.

В умовах зростаючих кіберзагроз, суб'єкти управління у сфері національної безпеки повинні активно розвивати свої можливості для захисту критичної цифрової інфраструктури, впроваджувати сучасні технології та стандарти кібербезпеки, а також забезпечувати навчання та підвищення обізнаності серед населення та персоналу. Такий комплексний підхід до вирішення цих завдань дозволить забезпечити стабільність та безпеку в цифровому середовищі.

При цьому варто зазначити, що міцна оборона, військова спроможність, забезпечення інформаційної та кібернетичної безпеки, євроінтеграційні та євроатлантичні процеси неможливі без забезпечення стабільної економічної бази.

Відновлення економіки є наступним критично важливим пріоритетом для забезпечення національної стійкості України. Економічна стабільність не лише створює необхідні ресурси для підтримки армії, але й забезпечує соціальну згуртованість та стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз. Відновлення економіки України після завершення активної фази війни є одним з найважливіших завдань, яке передбачає не лише повернення до довоєнного стану, а створення нової, більш стійкої та конкурентоспроможної економіки. У цьому контексті особливу увагу слід приділити реконструкції зруйнованої інфраструктури, залученню інвестицій, підтримці малого та середнього бізнесу, розвитку експорту та створенню нових робочих місць.

Мінінфраструктури розроблено законопроект «Про засади відновлення України», який визначає основні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної політики та спрямований на створення ефективної та прозорої системи відновлення, здатної забезпечити сталий розвиток та покращення якості життя громадян у післявоєнний період. Законопроект має кілька ключових цілей: забезпечити ефективно, прозоре та підзвітне відновлення України; ліквідувати збитки, спричинені російською збройною агресією; забезпечити стаке зростання економіки; створити безпечні, соціальні та фінансово-економічні умови для громадян України. Законопроект ґрунтується на кількох основоположних

засадах, які мають забезпечити успішне та стале відновлення країни: людиноцентричність, інклюзивність, відсутність дискримінації, зелена економіка, цифрова економіка, реалізація принципу «будуй краще, ніж було». У центрі політики відновлення стоїть людина, її права, свободи та законні інтереси. Законопроект також визначає конкретні інструменти та механізми відновлення, які включають: фінансування (залучення необхідних фінансових ресурсів для реалізації відновлювальних проєктів); координація (створення механізмів для ефективної взаємодії різних учасників процесу відновлення); моніторинг (впровадження систем моніторингу та контролю за виконанням відновлювальних заходів) тощо ¹²⁹.

Відновлення зруйнованих територій після збройних конфліктів є складним процесом, що вимагає комплексного підходу, інтегруючи економічні, соціальні та інституційні заходи. Одним із ключових економічних інструментів цього процесу є створення спеціальних економічних зон (СЕЗ), які можуть забезпечити податкові пільги та спрощений регуляторний режим, що сприяє залученню інвесторів і розвитку підприємництва. Успішний приклад застосування СЕЗ можна побачити в післявоєнній Боснії та Герцеговині, де їх створення сприяло зростанню виробництва та експорту, що в кінцевому підсумку допомогло відновленню економіки. Важливо також інвестувати в інфраструктуру, яка підвищить привабливість регіону для інвесторів і сприятиме розвитку бізнесу.

Залучення інвестицій, як внутрішніх, так і зовнішніх, є критично важливим для відновлення економіки зруйнованих територій. Це може забезпечити необхідні ресурси для відновлення інфраструктури, розвитку промисловості та створення робочих місць. Держава повинна створювати сприятливі умови для інвесторів через податкові пільги, субсидії та гарантії. Наприклад, у післявоєнній Німеччині план Маршалла

¹²⁹ Повідомлення про оприлюднення пропозицій робочої групи з напрацювання законодавчих ініціатив щодо відновлення України. Проєкт Закону України «Про засади відновлення України». URL : <https://mtu.gov.ua/news/35630.html>

був ключовим фактором у залученні інвестицій, що сприяло швидкому відновленню економіки.

Водночас, у післявоєнний період важливо мінімізувати ризики для інвесторів, забезпечуючи стабільність правової системи та передбачуваність економічної політики. Це може включати створення прозорих умов для ведення бізнесу, забезпечення захисту прав власності та боротьбу з корупцією. Такі заходи сприятимуть зниженню ризиків і підвищенню довіри з боку потенційних інвесторів, що, у свою чергу, стимулюватиме притік капіталу в країну.

У травні 2008 року тодішній Генеральний секретар ООН Пан Гі Мун затвердив документ під назвою «Політика ООН щодо постконфліктів, зайнятості, отримання доходів та реінтеграції». Цей документ регламентує роботу Комісії з розбудови миру та розробки міжвідомчих стратегій постконфліктної стабілізації, реінтеграції, економічного відновлення та розвитку.

Згідно з Політикою, програми для створення і реінтеграції робочих місць повинні бути структуровані за трьома паралельними напрямками, зокрема: трек А (стабілізація доходу та екстрена зайнятість). Цей напрям фокусується на швидкому реагуванні на потреби постконфліктного населення шляхом забезпечення термінових робочих місць і стабілізації доходу, включати тимчасову зайнятість і екстрену допомогу для забезпечення життєвих потреб людей у період відновлення.

Трек В (Labour Employment and Reintegration - LER) орієнтований на довгострокове працевлаштування та реінтеграцію в суспільство. Програми цього напряму допомагають людям знайти сталу роботу і відновити свої економічні та соціальні позиції, враховуючи специфічні потреби постконфліктних територій. LER включає стратегії та програми, спрямовані на забезпечення працевлаштування, підтримку зайнятості та допомогу у реінтеграції осіб, які втратили свої джерела доходів або опинилися у складних соціально-економічних умовах внаслідок війни. Програми LER охоплюють підвищення кваліфікацій і перепідготовку, стимулювання створення нових робочих місць, підтримку підприємництва та

соціальну підтримку; їх реалізація розпочинається одночасно під час мирних переговорів, однак вони мають різну інтенсивність і тривалість в залежності від місцевої ситуації.

Трек С (створення сталої зайнятості і гідної роботи). Мета цього треку - забезпечення стабільної і довгострокової зайнятості, що передбачає створення якісних робочих місць, поліпшення умов праці, підтримку професійного розвитку та навчання для покращення довгострокових економічних перспектив населення (рис 3.1) ¹³⁰.

Рис. 3.1 Напрями реалізації Політики ООН щодо постконфліктів, зайнятості, отримання доходів та реінтеграції

Джерело: складено за [40].

¹³⁰ Local Economic Recovery in Post-Conflict. URL : https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/documents/instructionalmaterial/wcms_141270.pdf

Підтримка малого та середнього бізнесу також є важливим елементом економічного відновлення, оскільки він відіграє ключову роль у створенні робочих місць і сприяє економічному зростанню на місцевому рівні. В умовах післявоєнного відновлення важливо стимулювати розвиток малого та середнього бізнесу через програми фінансової підтримки, включаючи субсидії, кредити на пільгових умовах та гранти.

Фінансова стійкість держави в умовах війни є однією з найважливіших умов для забезпечення економічної стабільності. Війна спричиняє значні витрати, пов'язані з обороною, соціальною підтримкою населення та відновленням інфраструктури, що може призвести до значного збільшення державного боргу та зростання дефіциту бюджету ¹³¹.

У таких умовах міжнародна фінансова допомога забезпечує короткострокову стабільність, дозволяючи державі покривати необхідні витрати. Проте залежність від зовнішнього фінансування несе в собі ризики, такі як збільшення боргового навантаження та втрата економічного суверенітету.

Зростання боргового навантаження є однією з головних проблем, з якою стикаються країни під час війни. Витрати на оборону, соціальну допомогу та відновлення інфраструктури призводять до зростання державного боргу, що може спричинити зростання дефіциту бюджету. Для уникнення негативних наслідків високого рівня боргу важливим є розробка ефективних стратегій управління державним боргом, включаючи реструктуризацію боргу та пошук альтернативних джерел фінансування. Наприклад, після Другої світової війни Німеччина отримала значні послаблення умов виплати боргу, що дозволило знизити боргове навантаження та сприяти економічному відновленню.

Довгострокові наслідки високого рівня державного боргу можуть обмежити можливості для економічного розвитку,

¹³¹ Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану (грудень 2023 р. - січень 2024 р.). URL : <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-instrumentiv-pidtrymky-finansovoyi-stiykosti-v-umovakh-voyennoho-17>

оскільки значна частина державного бюджету спрямовується на обслуговування боргу, а не на інвестиції в інфраструктуру та соціальну сферу. Тому, поряд з управлінням борговим навантаженням, важливо здійснювати державну політику, спрямовану на стимулювання економічного зростання та зниження рівня боргу в довгостроковій перспективі.

Таким чином, для забезпечення економічної та фінансової стійкості держави в умовах війни та після неї необхідно впроваджувати комплексні заходи, включаючи створення спеціальних економічних зон, залучення інвестицій, підтримку малого та середнього бізнесу, ефективне управління міжнародною фінансовою допомогою та борговим навантаженням. Вказані заходи сприятимуть стабілізації економіки, відновленню зруйнованих територій та створенню умов для довгострокового економічного зростання.

В умовах післявоєнного відновлення, крім економічної та фінансової стійкості, особливого значення набуває **забезпечення енергетичної безпеки та стійкості**. Енергетичний сектор відіграє ключову роль у функціонуванні економіки та забезпеченні життєдіяльності населення, тому його відновлення і розвиток стає критичним для стабільності держави.

Дослідження ролі енергетичної безпеки в контексті національної стійкості набуває особливої актуальності в умовах війни та післявоєнного відновлення. Стійка енергетична система здатна забезпечити незалежність від зовнішніх джерел енергії, що важливо для зменшення ризиків, пов'язаних із можливими перебоями в постачанні. У цьому контексті особливу увагу слід приділити стратегіям диверсифікації енергопостачання, що дозволить зменшити залежність від одного або декількох джерел і, таким чином, знизити вразливість енергетичної системи.

Важливим елементом підвищення енергетичної стійкості є впровадження відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія. Це дозволяє зменшити залежність від імпортованих енергоресурсів, знижуючи тим самим стратегічні ризики. Крім того, розвиток інфраструктури для зберігання енергії є необхідним для забезпечення надійності

енергопостачання, особливо в умовах, коли частка відновлюваних джерел енергії постійно зростає.

Після завершення бойових дій, відновлення енергетичної інфраструктури на звільнених територіях стає однією з ключових задач для забезпечення стабільності в цих регіонах. Це включає не тільки реконструкцію пошкоджених об'єктів, але й модернізацію енергетичних мереж та впровадження нових технологій, що підвищують ефективність та стійкість енергетичної системи в цілому.

Таким чином, енергетична безпека є невід'ємною складовою національної стійкості, а комплексний підхід до її забезпечення включає диверсифікацію джерел енергопостачання, розвиток відновлюваних джерел енергії, модернізацію інфраструктури та відновлення енергетичних об'єктів на постраждалих територіях.

З метою забезпечення сталого розвитку країни необхідно втілити також комплексні **реформи у сфері публічного управління**. Децентралізація є важливим елементом реформи державного управління, що дозволяє передати частину владних повноважень від центральних органів влади до місцевих та сприяє підвищенню ефективності управління, забезпечує швидке реагування на місцеві проблеми та підвищує залученість громадян у процеси прийняття рішень ¹³². Прикладом успішної децентралізації може служити польський досвід, де передача повноважень місцевим громадам дозволила значно підвищити ефективність управління на місцях та забезпечити стале економічне зростання регіонів ¹³³.

Підвищення ефективності публічного управління передбачає також необхідність забезпечення прозорості та підзвітності діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Це включає впровадження електронних систем

¹³² Реформа децентралізації. URL : <https://www.kmu.gov.ua/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>

¹³³ Кращі практики децентралізації: досвід країн ЄС для України : матер. К 77 науково-практичного круглого столу (Суми, 27 травня 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. 95 с.

документообігу, відкритих даних та електронних платформ для взаємодії громадян з державними установами. Наприклад, система «ProZorro» стала успішним прикладом впровадження електронної системи державних закупівель, що значно підвищило прозорість та зменшило корупційні ризики у цій сфері.

Реформа публічного управління, зокрема децентралізація влади та посилення прозорості, спрямована на створення ефективних механізмів взаємодії між державними інституціями і громадянами. Це дозволяє не лише підвищити ефективність прийняття рішень, але й створити умови для більш справедливого та відповідального розподілу ресурсів. Такий підхід закладає основу для **зміцнення соціальної згуртованості**, оскільки ефективна влада здатна забезпечити підтримку всіх верств населення, особливо внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих груп.

Соціальна згуртованість є важливим пріоритетом забезпечення національної стійкості в процесі відновлення територіальної цілісності України. Мова йде про підтримку внутрішньо переміщених осіб, забезпечення соціальних гарантій для всіх громадян, а також розвиток громадянського суспільства як ключового елементу реалізації демократичних процесів в країні ¹³⁴. Ці аспекти є невід'ємною частиною стратегії реформування публічного управління, адже лише об'єднане суспільство може ефективно протистояти викликам і сприяти побудові успішної та процвітаючої держави.

Вибір індикаторів для оцінки різних пріоритетів забезпечення національної стійкості ґрунтується на необхідності детального вимірювання і контролю ключових аспектів, що впливають на безпеку та розвиток країни. Для зміцнення військової спроможності вибрані індикатори, які зосереджені на оцінці рівня технічного оснащення Збройних Сил України, підготовки військовослужбовців, ефективності оборонно-

¹³⁴ Cedos. Соціальне відновлення та згуртованість для України: 15 рекомендацій. URL : <https://cedos.org.ua/researches/soczialne-vidnovlennya-ta-zgurtovanist-dlya-ukrayiny-15-rekomendaczij/>

промислового комплексу та готовності до територіальної оборони, що дозволить визначити, наскільки країна здатна захищати свої території та забезпечувати національну безпеку.

Гуманітарне розмінування оцінюється за допомогою індикаторів, що відображають масштаби проведених робіт з розмінування, ефективність заходів з надання психологічної допомоги та загальний прогрес у забезпеченні безпеки територій. Для оцінки процесів інтеграції з ЄС та НАТО використані індикатори, які дозволяють оцінити прогрес у виконанні Плану дій щодо членства в ЄС, рівень співпраці з країнами-членами та загальну готовність до інтеграції.

Інформаційна безпека та кібербезпека оцінюються за допомогою індикаторів, що відображають рівень кіберзагроз, ефективність заходів щодо захисту критичної інфраструктури та рівень довіри громадян до інформації. Відновлення економіки оцінюється через індикатори, що показують темпи економічного зростання, обсяг інвестицій, ефективність державної підтримки бізнесу та рівень зайнятості, які відображають загальний стан економічного відновлення та розвиток бізнес-середовища.

Енергетична безпека аналізується за допомогою індикаторів, що засвідчує рівень енергозалежності, ефективність використання енергоресурсів та розвиток відновлюваних джерел енергії.

Реформа публічного управління оцінюється індикаторами, які відображають рівень довіри громадян до державних органів, ефективність надання адміністративних послуг та прозорість прийняття рішень. Ці показники важливі для визначення ефективності реформ у сфері управління та покращення взаємодії між державою та суспільством.

Соціальна згуртованість вимірюється через індикатори, що відображають рівень соціальної захищеності населення, рівень безробіття та активність громадянського суспільства.

Вважаємо, що запропоновані індикатори дозволять комплексно оцінити прогрес у досягненні кожного пріоритету національної стійкості. Вони є конкретними, вимірними та релевантними до поставлених цілей. Регулярний їх моніторинг

дозволить виявляти проблеми, коригувати стратегії та забезпечувати ефективне використання ресурсів.

При цьому варто зазначити, що вибір індикаторів є динамічним процесом і може коригуватися з часом залежно від зміни зовнішніх умов та пріоритетів; їх слід розглядати в контексті загальної системи національної стійкості. Для кожного показника необхідно розробити методологію розрахунку та джерела даних.

Таким чином, структуровано представимо основні пріоритети забезпечення національної стійкості України в процесі відновлення територіальної цілісності (табл 3.2).

Таблиця 3.2

Пріоритети забезпечення національної стійкості в процесі відновлення територіальної цілісності України

Пріоритет	Характеристика	Ключові індикатори	Основні джерела фінансування	Заходи для досягнення
Зміцнення військової спроможності	Модернізація ЗСУ, інтеграція у НАТО, розвиток ОПК, територіальна оборона	Рівень оснащення ЗСУ сучасною зброєю, кількість військово-службовців, що пройшли підготовку за стандартами НАТО, обсяг виробництва оборонної продукції, кількість підготовлених територіальних оборонців	Державний бюджет, міжнародна допомога, оборонні замовлення	Розробка та реалізація державних програм модернізації ЗСУ, збільшення військового бюджету, розвиток військово-промислового комплексу, залучення міжнародної допомоги, проведення військових навчань

Гуманітарне розмінування	Очищення територій від мін, надання психологічної допомоги постраждалим	Площа розмінованих територій, кількість вилучених вибухових пристроїв, кількість осіб, які отримали психологічну допомогу	Державний бюджет, міжнародна допомога, благодійні фонди	Фінансування робіт з розмінування, залучення міжнародних організацій, розробка та впровадження програм реабілітації постраждалих
Інтеграція з ЄС та НАТО	Виконання Плану дій щодо членства в ЄС, адаптація законодавства, розвиток співробітництва з країнами-членами	Рівень виконання Плану дій щодо членства в ЄС, кількість укладених угод про співпрацю, обсяг прямих іноземних інвестицій	Кошти державного бюджету, міжнародна допомога, Європейські фонди	Реалізація програм євроінтеграції, адаптація законодавства до європейських стандартів, розвиток торговельно-економічних відносин
Інформаційна безпека та кібербезпека	Захист від кібератак, протидія дезінформації, розвиток медіаграмотності, захист критичної інфраструктури	Кількість кібератак, рівень довіри до державних інститутів, поширеність фейкових новин, рівень захищеності критичної інфраструктури	Державний бюджет, міжнародна допомога, кошти приватного сектору	Розробка та впровадження стратегії кібербезпеки, створення національного центру кіберзахисту, підвищення обізнаності населення, захист критичної інфраструктури

Відновлення економіки, фінансова спроможність	Реконструкція інфраструктури, залучення інвестицій, підтримка МСБ, розвиток експорту	Обсяг інвестицій, темпи зростання ВВП, кількість створених робочих місць, експорт / імпорт	Державний бюджет, міжнародна допомога, приватні інвестиції	Створення спеціальних економічних зон, спрощення процедур ведення бізнесу, підтримка експорту, розвиток інфраструктури
Енергетична безпека	Диверсифікація джерел енергії, розвиток відновлюваних джерел енергії, модернізація енергетичної системи	Частка відновлюваних джерел енергії у загальному енергобалансі, рівень енергоефективності, обсяг імпортованих енергоресурсів	Державний бюджет, міжнародна допомога, інвестиції приватного сектору	Інвестування у відновлювані джерела енергії, модернізація енергетичної мережі, енергоефективні технології
Реформа публічного управління	Децентралізація, прозорість, підзвітність	Рівень довіри громадян до державних інститутів, ефективність надання адміністративних послуг, рівень корупції	Державний бюджет, міжнародна допомога	Делегування повноважень місцевим органам влади, впровадження електронного урядування, посилення контролю за використанням бюджетних коштів

Соціальна згуртованість	Підтримка внутрішньо переміщених осіб, забезпечення соціальних гарантій, розвиток громадянського суспільства	Рівень безробіття, соціальні виплати, активність громадських організацій	Державний бюджет, міжнародна допомога, благодійні фонди	Розробка та реалізація програм соціальної підтримки, сприяння розвитку громадянського суспільства, забезпечення рівних можливостей
-------------------------	--	--	---	--

Джерело: складено автором.

При формуванні переліку індикаторів для кожного пріоритету ми керувалися наступними принципами:

- *релевантність* (індикатори мають безпосередньо відображати прогрес у досягненні поставленої мети);
- *вимірність* (індикатори повинні бути кількісними або якісними, але такими, що піддаються вимірюванню);
- *достовірність даних* (інформація для розрахунку індикаторів повинна бути коректною та достовірною);
- *співставність* (індикатори мають бути порівнянні з іншими країнами або регіонами для оцінки відносного прогресу);
- *комплексність* (для кожного пріоритету обрано набір індикаторів, який дозволяє оцінити різні аспекти досягнення мети).

3.2. Інституційний механізм забезпечення національної стійкості

У сучасному світі держави стикаються з численними викликами, які суттєво впливають на їхню стабільність і здатність функціонувати. Глобалізація, економічні кризи, зміни клімату, кібератаки та інші фактори підвищують вразливість

національних систем до зовнішніх і внутрішніх загроз. В таких умовах забезпечення національної стійкості стає одним із ключових пріоритетів для урядів і суспільств.

Як зазначалось у попередньому підрозділі, національна стійкість - це комплексне поняття, яке включає здатність держави та її суспільства протистояти, адаптуватися і відновлюватися після кризових ситуацій, зберігаючи при цьому свої основні функції, цілісність і стабільність. Це поняття охоплює політичні, економічні, соціальні, безпекові, екологічні та інші аспекти, що дозволяють державі та суспільству залишатися функціональними і злагодженими навіть у найскладніших умовах.

З огляду на багатоаспектність національної стійкості, систематизуємо компоненти, які її складають, та визначимо їх характеристику (табл 3.3).

Таблиця 3.3

Ключові компоненти національної стійкості

Компонент національної стійкості	Основні елементи	Характеристика
Інституційна спроможність	ефективність державного управління, розвинені суспільні інститути, правова система, міжнародне співробітництво	прозорість влади, громадянське суспільство, верховенство права, участь у міжнародних організаціях
Політична стійкість	демократичні інститути, соціальний консенсус, легітимність влади, політична культура	ефективна система влади, спільні цінності, довіра громадян, традиції та норми, що сприяють стабільності
Оборонна спроможність	збройні сили, оборонно-промисловий комплекс, військове співробітництво, цивільна оборона	сильні військові, виробництво зброї, партнерські відносини з іншими країнами, підготовка населення до надзвичайних ситуацій

Економічна стійкість	диверсифікація економіки, фінансова стабільність, соціальна захищеність, інноваційний розвиток	зменшення залежності від окремих секторів, збалансований бюджет, соціальні програми, стимулювання нових технологій
Соціокультурна стійкість	національна ідентичність, толерантність, освіта, здоров'я	спільна історія, культура, повага до різноманітності, високий рівень освіти, доступна медична допомога

Джерело: складено автором.

Дослідження цих компонентів дозволяє ефективніше формувати державну політику та стратегії, спрямовані на зміцнення стійкості держави, а також на підвищення її здатності до протидії загрозам і відновлення після криз.

При цьому варто зазначити, що саме інституційна спроможність має фундаментальне значення для забезпечення ефективного функціонування інституційного механізму забезпечення національної стійкості, оскільки цей механізм забезпечує функціонування державних органів, нормативно-правового забезпечення їх діяльності та безпосередньо впливає на політичну стабільність і демократичний розвиток.

Ефективність державного управління, прозорість влади та верховенство права є основою для легітимності влади, що в свою чергу забезпечує довіру громадян і політичну стабільність. Дієве керівництво оборонними структурами, зокрема збройними силами та оборонно-промисловим комплексом, неможливе без розвинутого інституційного механізму.

Прозорість діяльності органів влади, боротьба з корупцією та участь у міжнародних організаціях сприяють укріпленню оборонної спроможності держави.

Економічна стійкість тісно пов'язана з ефективністю державного управління, яка формує інвестиційний клімат, підтримує економічні реформи та забезпечує стабільність фінансової системи, відтак без інституційної спроможності неможливо створити умови для диверсифікації економіки, забезпечення фінансової стабільності, соціального захисту тощо.

Інституційний механізм забезпечення національної стійкості представляє собою систему взаємодії та координації між різними державними та недержавними інститутами з метою забезпечення національної безпеки та стійкості країни. Це механізм, що включає в себе організаційні структури, нормативно-правову базу, процеси та інструменти, спрямовані на своєчасне виявлення та адекватне реагування на загрози, які можуть вплинути на національну безпеку та стабільність. Інституційний механізм забезпечує реалізацію державної політики національної стійкості через ефективне управління ресурсами, координацію дій між органами влади, мобілізацію ресурсів і оперативне реагування на кризові ситуації.

Термін «організаційна стійкість» у Концепції забезпечення національної системи стійкості трактується як здатність державних і місцевих органів влади, підприємств, установ і організацій ефективно діяти в умовах загроз і кризових ситуацій. Це включає в себе виявлення загроз, підготовку до них, адаптацію до змін у безпековому середовищі та підтримання стабільного функціонування. Організаційна стійкість забезпечує збереження функціонування та розвиток організацій до, під час і після кризових ситуацій.

Вважаємо, що кореляція між інституційним механізмом забезпечення національної стійкості та організаційною стійкістю полягає в тому, що інституційний механізм є основою для реалізації та підтримки організаційної стійкості. Інституційний механізм створює умови та інструменти для досягнення організаційної стійкості шляхом:

- розробки політик і нормативно-правових актів (встановлення чітких правил і стандартів для забезпечення організаційної стійкості);

- координації між різними інститутами (налагодження ефективної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами та іншими організаціями);

- мобілізації ресурсів (забезпечення доступу до необхідних ресурсів для підготовки і реагування на загрози);

- проведення навчань і тренувань (підготовка та вдосконалення механізмів реагування на кризові ситуації);

- аналізу і моніторингу загроз (постійне відстеження безпекового середовища та адаптація до змін) тощо.

Таким чином, інституційний механізм забезпечення національної стійкості створює структурну і організаційну основу для досягнення та підтримки організаційної стійкості на всіх рівнях управління та діяльності та є складною системою, що базується на чітких і логічно взаємопов'язаних принципах, які визначають її ефективність. Реалізація цих принципів на практиці є ключовою для забезпечення стабільності та функціонування системи.

Основні принципи, на яких повинна базуватися система, можна поділити на кілька груп. По-перше, загальні принципи організації системи включають комплексність, системність, стійкість, адаптивність і прозорість. Комплексність означає, що система повинна охоплювати всі сфери життя суспільства, від економіки до екології. Системність передбачає взаємопов'язаність усіх компонентів системи, які повинні працювати на спільну мету. Стійкість забезпечує здатність системи протистояти різноманітним загрозам і швидко відновлюватися після криз. Адаптивність дозволяє системі бути гнучкою і змінюватися відповідно до нових умов. Прозорість забезпечує відкритість діяльності системи для суспільства.

По-друге, функціонування системи ґрунтується на принципах передбачення ризиків, проактивності, співробітництва, інноваційності та ресурсного забезпечення. Передбачення ризиків пов'язується із постійним аналізом можливих загроз і розробку планів дій для їх нейтралізації. Проактивність означає орієнтацію на попередження проблем, а

не лише на їх вирішення. Співробітництво між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами підвищує ефективність системи. Інноваційність забезпечує постійне вдосконалення через нові технології та підходи, а ресурсне забезпечення гарантує наявність необхідних ресурсів для функціонування системи.

По-третє, важливими є принципи, що стосуються людського фактора. Це включає підготовку кадрів, мотивацію персоналу та формування культури безпеки. Необхідно постійно готувати висококваліфікованих фахівців і створювати умови для їх ефективної роботи. Культура безпеки повинна формуватися в суспільстві для забезпечення готовності до надзвичайних ситуацій.

По-четверте, принципи міжнародного співробітництва включають інтеграцію в міжнародні системи та обмін досвідом. Активна участь у міжнародних ініціативах та залучення міжнародного досвіду сприяє вдосконаленню національної системи забезпечення стійкості.

Таким чином, реалізація цих принципів є основою для створення ефективного інституційного механізму забезпечення національної стійкості, що дозволить країні ефективно реагувати на різноманітні виклики і загрози (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Ключові принципи функціонування інституційного механізму забезпечення національної стійкості

Група принципів	Принципи функціонування	Характеристика
Загальні принципи організації системи	комплексність	система повинна охоплювати всі сфери життя суспільства, від економіки до екології
	системність	всі компоненти системи мають бути взаємопов'язані і працювати на спільну мету
	стійкість	система повинна бути спроможна протистояти

		різноманітним загрозам і швидко відновлюватися після криз
	адаптивність	система має бути гнучкою і здатна змінюватися відповідно до нових умов
	прозорість	діяльність системи має бути відкритою для суспільства
Принципи функціонування системи	передбачення ризиків	постійний аналіз можливих загроз і розробка планів дій для їх нейтралізації
	проактивність	орієнтація на попередження проблем, а не лише на їх вирішення
	співробітництво	співпраця між державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами для підвищення ефективності системи
	інноваційність	постійне вдосконалення системи за рахунок нових технологій та підходів
	ресурсне забезпечення	забезпечення наявності необхідних ресурсів для функціонування системи
Принципи, що стосуються людського фактора	підготовка кадрів	постійне навчання та підготовка висококваліфікованих фахівців
	мотивація персоналу	створення умов для ефективної роботи персоналу
	культура безпеки	формування в суспільстві культури безпеки і готовності до надзвичайних ситуацій

Принципи міжнародного співробітництва	інтеграція в міжнародні системи	активна участь у міжнародних ініціативах
	обмін досвідом	залучення міжнародного досвіду для вдосконалення національної системи забезпечення стійкості

Джерело: складено автором.

Отже, забезпечення національної стійкості в Україні є результатом комплексної взаємодії різних інституцій із законодавчо визначеними повноваженнями та засадничими принципами діяльності. Ключовими елементами цієї системи є:

Вищі органи влади.

Президент України ¹³⁵ відіграє ключову роль в реалізації інституційного механізму забезпечення національної стійкості, виконуючи низку важливих функцій і маючи відповідні повноваження. Наведемо основні функції та повноваження Президента України у цій сфері.

Координація і стратегічне керівництво. Президент України визначає стратегічні напрями державної політики у сфері національної безпеки та оборони, включаючи національну стійкість. Він забезпечує координацію між різними гілками влади та органами державної влади для ефективної реалізації відповідних заходів.

Прийняття ключових рішень. Президент має право ухвалювати рішення, що стосуються національної безпеки та оборони, зокрема ті, які спрямовані на зміцнення національної стійкості: затвердження стратегій, програм, планів дій і інших нормативних документів, що визначають напрями державної політики у цій сфері.

Верховний головнокомандувач Збройних Сил України. У разі загроз національній безпеці Президент здійснює керівництво

¹³⁵ Президент України. URL : <https://www.president.gov.ua/>

обороною держави, включаючи мобілізацію до Збройних Сил України та інших військових формувань, забезпечуючи належну реакцію на військові загрози та зміцнити національну стійкість.

Забезпечення національної безпеки. Президент здійснює загальне керівництво у сфері національної безпеки, включаючи ухвалення рішень щодо запровадження або скасування надзвичайного або воєнного стану, що є важливими інструментами для збереження національної стійкості в умовах кризових ситуацій. Відповідно до ст. 5 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» Президент має право ухвалити рішення про введення воєнного стану у разі збройної агресії або загрози нападу на Україну, а також інших загроз державній незалежності та територіальній цілісності. Указ Президента про введення воєнного стану має бути затверджений Верховною Радою України упродовж двох днів ¹³⁶.

Ініціювання та контроль виконання законодавства. Президент може ініціювати розробку і прийняття законодавчих актів, спрямованих на зміцнення національної стійкості. Він також здійснює контроль за виконанням законів та інших нормативних актів у сфері національної безпеки.

Міжнародна співпраця. Президент представляє державу в міжнародних відносинах, що включає підписання міжнародних договорів та угод у сфері безпеки, які можуть сприяти зміцненню національної стійкості через міжнародну співпрацю, зокрема з ЄС, НАТО та іншими партнерами.

Таким чином, Президент України виконує функції стратегічного керівництва, координації, контролю та представництва, що є ключовими для ефективного функціонування інституційного механізму забезпечення національної стійкості.

Рада національної безпеки і оборони України ¹³⁷ (РНБО) є координаційним органом з питань національної безпеки і

¹³⁶ Закон України «Про правовий режим воєнного стану» URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

¹³⁷ Рада національної безпеки і оборони України. URL : <https://www.rnbo.gov.ua/>

оборони при Президентові України, який координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони, розробляє та реалізує заходи з національної безпеки та оборони, а також формує основи політики національної стійкості. Відповідно до ст. 107 Конституції України Головою Ради національної безпеки і оборони України є Президент України.

В межах діяльності РНБО ухвалюються рішення щодо стратегії та тактики забезпечення національної стійкості^{138, 139, 140, 141}, які реалізуються відповідними органами державної виконавчої влади.

Верховна Рада України¹⁴² є законодавчим органом, який відіграє важливу роль у забезпеченні національної стійкості через прийняття законів, контроль за їх виконанням та інші функції. Основними функціями та повноваженнями Верховної Ради України в рамках реалізації інституційного механізму забезпечення національної стійкості є наступні.

Прийняття законодавчих актів. Верховна Рада приймає закони, які регулюють питання національної безпеки, оборони, цивільного захисту, боротьби з тероризмом, управління кризовими ситуаціями та інших аспектів національної стійкості.

¹³⁸ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». Указ президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>

¹³⁹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». Указ Президента України № 685/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069>

¹⁴⁰ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». Указ Президента України 16 лютого 2022 року № 56/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>

¹⁴¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості». Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>

¹⁴² Верховна Рада України. URL : <https://www.rada.gov.ua/>

Наприклад, Закони України «Про національну безпеку»¹⁴³, «Про запобігання корупції»¹⁴⁴, «Про критичну інфраструктуру»¹⁴⁵ тощо. Також український парламент затверджує стратегічні документи, що визначають основи державної політики у сфері національної стійкості.

Контроль за виконанням законів. Верховна Рада контролює виконання прийнятих законів через відповідні комітети та підкомітети. Вона може запитувати звіти від Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади та контролювати їх діяльність у сфері забезпечення національної стійкості.

Затвердження бюджету. Верховна Рада затверджує державний бюджет, що включає фінансування сфер, критичних для національної стійкості, таких як оборона, безпека, соціальні програми. Контроль за ефективністю використання бюджетних коштів є важливим для підтримання стабільності та стійкості.

Розгляд заяв і доповідей. Верховна Рада розглядає доповіді та заяви від органів виконавчої влади щодо стану національної безпеки та інших важливих питань. Це може включати інформацію про загрози національній безпеці, результати діяльності в сфері оборони та інші ключові аспекти.

Кадрові призначення. Верховна Рада призначає ключових посадовців, таких як Генеральний прокурор, члени Рахункової палати, що можуть мати значний вплив на реалізацію заходів з забезпечення національної стійкості.

Розгляд і схвалення угод та договорів. Верховна Рада схвалює міжнародні угоди та договори, які мають значення для національної стійкості, зокрема ті, що стосуються військових альянсів, оборонних зобов'язань та міжнародного співробітництва у сфері безпеки.

¹⁴³ Закони України «Про національну безпеку». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

¹⁴⁴ Закон України «Про запобігання корупції». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>

¹⁴⁵ Закон України «Про критичну інфраструктуру». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

Ці функції і повноваження Верховної Ради України сприяють формуванню ефективної системи забезпечення національної стійкості, що включає законодавче забезпечення, контроль за виконанням політики і реалізацію стратегічних заходів для захисту інтересів держави та її громадян.

Кабінет Міністрів України¹⁴⁶ (КМУ) є вищим органом у системі органів виконавчої влади. КМУ здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів, в тому числі й у сфері національної безпеки та стійкості.

В рамках реалізації інституційного механізму забезпечення національної стійкості КМУ відіграє ключову роль у координації дій органів виконавчої влади, забезпеченні реалізації державної політики, здійсненні оперативного управління у кризових ситуаціях. Основні функції та повноваження КМУ в цьому контексті є такі.

Розробка та впровадження державної політики. КМУ розробляє, затверджує та реалізує державну політику в сфері національної стійкості, включаючи заходи з забезпечення критичної інфраструктури, економічної стійкості, інформаційної безпеки, та інших ключових сфер.

Координація міжвідомчої співпраці. КМУ забезпечує координацію діяльності міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та державних підприємств для досягнення єдності в діях щодо забезпечення національної стійкості.

Оперативне управління у кризових ситуаціях. У разі виникнення надзвичайних ситуацій, криз чи воєнних загроз, КМУ здійснює оперативне управління, ухвалює рішення щодо мобілізаційних заходів, залучення ресурсів, та організації роботи державних інституцій в умовах криз.

¹⁴⁶ Кабінет Міністрів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>

Розробка та виконання державних програм. КМУ розробляє та впроваджує державні програми з підвищення національної стійкості, які охоплюють різні аспекти безпеки: економічну, енергетичну, інформаційну тощо.

Фінансування та контроль залучення ресурсів. КМУ визначає пріоритети фінансування заходів з національної стійкості, забезпечує розподіл ресурсів, і здійснює контроль за ефективністю використання бюджетних коштів на ці цілі.

Міжнародне співробітництво. КМУ сприяє розвитку міжнародного співробітництва в сфері національної стійкості, зокрема, інтеграції України в європейські та євроатлантичні структури, участі в міжнародних програмах та ініціативах.

Підготовка законодавчих ініціатив. КМУ розробляє та подає на розгляд Верховної Ради України законодавчі ініціативи, спрямовані на зміцнення національної стійкості, удосконалення правової бази в цій сфері.

Звітуння та моніторинг. КМУ здійснює моніторинг виконання завдань і заходів у сфері національної стійкості, а також звітує перед Верховною Радою та Президентом України щодо стану і результатів роботи в цьому напрямі.

Силіві структури.

Міністерство оборони України ¹⁴⁷ забезпечує обороноздатність країни і оборонну політику, організовуючи мобілізацію та військові навчання. Його повноваження в цьому контексті охоплюють різні аспекти, спрямовані на підтримку і зміцнення національної безпеки. Основні повноваження МОУ в цьому контексті включають наступні.

Розробка і реалізація оборонної політики. Міністерство оборони відповідає за розробку та реалізацію державної оборонної політики, яка є основою для забезпечення національної безпеки та стійкості. Це включає стратегічне планування, визначення пріоритетів оборонних заходів і координацію дій з іншими державними органами.

¹⁴⁷ Міністерство оборони України. URL : <https://www.mil.gov.ua/>

Організація і управління Збройними Силами України (ЗСУ). МОУ забезпечує функціонування і розвиток ЗСУ, їх комплектування, навчання та підготовку особового складу. Міністерство контролює стан технічного оснащення військ, їх оперативну готовність і здатність реагувати на загрози.

Кризове управління і реагування на загрози. МОУ відповідає за організацію кризового управління та оперативне реагування на загрози національній безпеці, що передбачає розробку і реалізацію планів і заходів щодо захисту від зовнішніх загроз і агресії, а також участь у реалізації планів на випадок надзвичайних ситуацій.

Співпраця з міжнародними партнерами. Міністерство оборони активно співпрацює з міжнародними партнерами, включаючи участь у міжнародних військових альянсах і організаціях, таких як НАТО, зокрема, обмін досвідом, проведення спільних навчань і операцій, а також залучення міжнародної допомоги.

Оборонне планування і підготовка до національної мобілізації. МОУ відповідає за розробку планів оборонного планування, які включають стратегії мобілізації, підготовку та організацію мобілізаційних заходів у разі потреби та передбачає забезпечення належної підготовки до можливих кризових ситуацій.

Забезпечення інформаційної безпеки у сфері оборони, включаючи захист військових даних і комунікаційних систем від кіберзагроз, а також забезпечення захисту інформації про оборонні можливості і стратегії.

Моніторинг і оцінка ситуації в сфері оборони, оцінка потенційних загроз і розробка відповідних заходів для забезпечення стійкості та готовності оборонної системи, включаючи забезпечення охорони державного кордону, боротьбу з тероризмом і забезпечення стабільності в кризових ситуаціях.

Отже, Міністерство оборони України відіграє ключову роль у забезпеченні національної стійкості, виконуючи ці функції та повноваження у тісній співпраці з іншими державними органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами.

Служба безпеки України ¹⁴⁸ (СБУ) є основним державним органом, що відповідає за забезпечення національної безпеки, і відіграє важливу роль у реалізації інституційного механізму забезпечення національної стійкості України. Її повноваження в цьому контексті включають.

Захист державного суверенітету і територіальної цілісності. СБУ здійснює заходи щодо протидії диверсіям, терористичним актам, сепаратизму, шпигунству та іншим діям, що загрожують суверенітету і територіальній цілісності України.

Контррозвідувальна діяльність. СБУ веде роботу з виявлення, запобігання та нейтралізації діяльності іноземних спецслужб та інших структур, що загрожують національній безпеці України. Це включає контррозвідувальний захист державних органів, підприємств, установ і організацій.

Боротьба з тероризмом. СБУ здійснює оперативно-розшукову діяльність і бере участь в антитерористичних операціях, розробляє та реалізує заходи для запобігання терористичним загрозам на території України.

Захист критичної інфраструктури. СБУ координує заходи щодо захисту об'єктів критичної інфраструктури від диверсій, кібернетичних атак та інших загроз, що можуть порушити функціонування життєво важливих систем держави.

Забезпечення інформаційної безпеки. СБУ забезпечує виявлення та запобігання інформаційним операціям, що спрямовані на дестабілізацію суспільства, розпалювання соціальної напруги, поширення дезінформації та інші загрози інформаційній безпеці держави.

Контроль за виконанням режиму воєнного стану. Під час введення воєнного стану СБУ має повноваження контролювати виконання встановлених обмежень, забезпечувати правопорядок, підтримувати правомірність діяльності органів влади та забезпечувати реалізацію заходів з національної стійкості.

Протидія корупції та економічним злочинам. СБУ проводить роботу з виявлення та нейтралізації загроз економічній

¹⁴⁸ Служба безпеки України. URL : <https://ssu.gov.ua/>

безпеці, у тому числі виявлення та припинення корупційних дій у сферах, що мають критичне значення для національної стійкості.

Забезпечення правопорядку в умовах надзвичайних ситуацій. СБУ бере участь у забезпеченні правопорядку і координації дій органів державної влади у разі виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних з загрозами національній безпеці.

Таким чином, Служба безпеки України відіграє ключову роль у забезпеченні національної стійкості держави, здійснюючи комплекс заходів, спрямованих на запобігання та нейтралізацію загроз національній безпеці, зокрема в умовах кризових ситуацій та під час воєнного стану.

Міністерство внутрішніх справ України ¹⁴⁹ (МВС) відіграє важливу роль у реалізації інституційного механізму забезпечення національної стійкості. Його повноваження в цьому контексті наступні.

Забезпечення громадського порядку та безпеки. МВС відповідає за підтримання громадського порядку, запобігання та протидію злочинності, а також забезпечення безпеки громадян під час кризових ситуацій. Органи Національної поліції, що підпорядковуються МВС, виконують важливу роль у забезпеченні правопорядку та захисту населення від можливих загроз.

Управління надзвичайними ситуаціями. МВС координує діяльність Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), яка займається попередженням та ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, організовує та здійснює заходи щодо захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій, забезпечує оперативну допомогу постраждалим.

Координація антитерористичної діяльності. МВС бере участь у розробці та реалізації заходів щодо попередження та протидії тероризму в Україні. Підрозділи МВС, зокрема

¹⁴⁹ Міністерство внутрішніх справ України. URL : <https://mvs.gov.ua/>

Національна гвардія, здійснюють заходи з нейтралізації терористичних загроз, захисту критичної інфраструктури та забезпечення громадської безпеки. Національна гвардія України¹⁵⁰ є військовим формуванням з правоохоронними функціями, яке входить до системи Міністерства внутрішніх справ України. Вона підпорядковується безпосередньо Міністру внутрішніх справ України та, у питаннях, передбачених законодавством, Президенту України як Верховному Головнокомандувачу Збройних Сил.

Основні повноваження Національної гвардії України включають:

- забезпечення громадської безпеки та порядку (підтримка правопорядку, забезпечення безпеки під час масових заходів, запобігання та припинення масових заворушень);
- захист державного суверенітету та територіальної цілісності (участь у відсічі збройної агресії проти України, охорона та оборона державного кордону, критичної інфраструктури та інших стратегічних об'єктів);
- антитерористична діяльність (участь у проведенні антитерористичних операцій, боротьба з організованою злочинністю та незаконними збройними формуваннями);
- охорона державних об'єктів та представництв (охорона дипломатичних установ, органів державної влади, а також супровід і захист посадових осіб);
- забезпечення правопорядку в зоні надзвичайних ситуацій (надання допомоги органам місцевої влади у разі надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру, участь у ліквідації наслідків таких ситуацій);
- охорона громадського порядку під час воєнного стану (виконання завдань з підтримки правопорядку та захисту населення під час воєнного стану);
- участь у міжнародних миротворчих операціях (залучення до виконання завдань у рамках міжнародних

¹⁵⁰ Національна гвардія України. URL : <https://ngu.gov.ua/>

миротворчих місій та забезпечення виконання міжнародних договорів України).

Забезпечення прикордонної безпеки. МВС здійснює контроль за державним кордоном України через діяльність Державної прикордонної служби України (ДПСУ)¹⁵¹. Забезпечення національної стійкості вимагає ефективного контролю на кордонах для запобігання незаконному перетину кордону, контрабанді та іншим загрозам національній безпеці. ДПСУ є центральним органом виконавчої влади, що здійснює свою діяльність під керівництвом та координацією Кабінету Міністрів України через міністра внутрішніх справ. Вона відповідає за реалізацію державної політики щодо захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній економічній зоні. Діяльність Державної прикордонної служби регулюється Конституцією та законами України, указами Президента і постановами Верховної Ради України.

Інформаційна безпека та кібербезпека. МВС здійснює заходи щодо захисту інформаційних ресурсів, протидії кіберзлочинності та забезпечення інформаційної безпеки. Спеціальні підрозділи МВС займаються моніторингом та реагуванням на кіберзагрози, що можуть вплинути на національну безпеку.

Співпраця з іншими органами влади та міжнародними організаціями. МВС координує свою діяльність з іншими державними органами, зокрема з Міністерством оборони, Службою безпеки України, а також з міжнародними організаціями та партнерами. МВС бере участь у міжнародних програмах, що спрямовані на підвищення рівня національної безпеки та стійкості.

Підготовка та навчання кадрів. МВС забезпечує підготовку та підвищення кваліфікації особового складу, зокрема у сфері кризового управління, реагування на надзвичайні ситуації та протидії тероризму. Навчання і підготовка кадрів МВС

¹⁵¹ Державна прикордонна служба України. URL : <https://dpsu.gov.ua/>

проводяться з урахуванням нових загроз та викликів, що стоять перед національною безпекою України.

Таким чином, МВС України виконує низку критично важливих функцій у контексті забезпечення національної стійкості, координуючи діяльність різних підрозділів, забезпечуючи правопорядок, безпеку громадян та захист критичної інфраструктури.

Міністерства та спеціалізовані органи.

Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України контролює критично важливі галузі промисловості, що мають значення для національної безпеки. Цей орган відповідає за розробку і реалізацію політики у сфері розвитку стратегічних галузей промисловості, що є критичними для забезпечення національної стійкості; підтримує розвиток оборонно-промислового комплексу, що є важливим для забезпечення обороноздатності країни ¹⁵².

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України забезпечує розробку та реалізацію політики щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій та їхнього населення, працює над забезпеченням стійкості регіонів, що постраждали від конфліктів ¹⁵³.

Національний банк України забезпечує фінансову стійкість та захист фінансово-економічної системи країни. Реалізує політику стабільності національної валюти, а також протидіє фінансовим кризам і сприяє економічній стійкості ¹⁵⁴.

Державний центр кіберзахисту Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України (Держспецзв'язку) ¹⁵⁵ є ключовою установою, що відповідає за

¹⁵² Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України. URL : <https://mspu.gov.ua/>

¹⁵³ Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL : <https://minre.gov.ua/>

¹⁵⁴ Національний банк України. URL : <https://bank.gov.ua/>

¹⁵⁵ Державний центр кіберзахисту Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL : <https://scpc.gov.ua/uk>

забезпечення кібербезпеки в державі. Його діяльність спрямована на захист критичної інформаційної інфраструктури, виявлення та реагування на кіберзагрози, а також на координацію зусиль у сфері кіберзахисту між різними державними установами та приватними організаціями. Основні функції та напрямки роботи Державного центру кіберзахисту є:

Моніторинг та аналіз кіберзагроз. Державний центр кіберзахисту здійснює постійний моніторинг кіберпростору для виявлення потенційних загроз та атак на національну інформаційну інфраструктуру. Це включає аналіз даних про кіберінциденти, відстеження нових методів кібератак та створення відповідних заходів для їх нейтралізації.

Захист критичної інформаційної інфраструктури. Центр забезпечує захист критичних об'єктів державної інфраструктури, таких як енергетика, фінанси, транспорт і комунікації. НЦКЗ працює над тим, щоб ці об'єкти були захищені від кібератак, які можуть мати руйнівні наслідки для національної безпеки та економіки.

Реагування на кіберінциденти. У разі виявлення кіберінциденту Державний центр кіберзахисту організовує оперативні заходи з ліквідації наслідків атак, а також надає рекомендації щодо посилення захисту. Центр також співпрацює з правоохоронними органами для розслідування кіберзлочинів.

Координація міжвідомчої взаємодії. Державний центр кіберзахисту відіграє важливу роль у координації дій різних державних установ та приватного сектору з метою забезпечення єдиного підходу до кібербезпеки. Це включає проведення спільних навчань, обмін інформацією про загрози та найкращі практики захисту.

Підвищення кіберготовності та кіберграмотності. Центр бере участь у розробці національних стандартів та політик у сфері кібербезпеки. Також він проводить освітні програми та тренінги для підвищення рівня кіберготовності персоналу державних установ і приватних компаній.

Міжнародна співпраця. Державний центр кіберзахисту активно співпрацює з міжнародними партнерами, включаючи інші національні центри кібербезпеки, міжнародні організації та

альянси. Це дозволяє Україні інтегруватися у глобальну систему кібербезпеки та отримувати допомогу в питаннях кіберзахисту.

При цьому варто зазначити, що Державний центр кіберзахисту України стикається з численними викликами, включаючи швидкий розвиток технологій, зростання кількості та складності кібератак, а також необхідність удосконалення законодавчої бази та технічних можливостей. Однак, його діяльність є критично важливою для забезпечення національної безпеки в умовах сучасних кіберзагроз. Центр продовжує зміцнювати свої можливості та впроваджувати нові технології для забезпечення захисту кіберпростору України.

Місцеві органи влади. Обласні державні адміністрації (ОДА) реалізують політику держави на місцях та координують діяльність силових структур у відповідних областях. Міські, районні та сільські ради відповідають за вирішення місцевих питань, що можуть впливати на стійкість та безпеку в їхніх адміністративних одиницях.

Міжнародні організації та партнери. Український уряд співпрацює з міжнародними організаціями, такими як ООН, НАТО, ЄС, що допомагають у питаннях безпеки, оборони, гуманітарної допомоги та відновлення. Міжнародний валютний фонд (МВФ) та інші фінансові організації надають фінансову допомогу та підтримку.

Громадські організації. Громадські організації залучені до моніторингу і оцінки загроз, а також надання допомоги в кризових ситуаціях. Волонтерські рухи беруть участь у гуманітарних місіях, допомагаючи в надзвичайних ситуаціях та національних кризах. Основні функції та взаємодія органів влади щодо забезпечення національної стійкості наведено у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5

**Основні функції та взаємодія органів влади щодо
забезпечення національної стійкості**

Орган влади	Основні функції в системі забезпечення національної стійкості	Взаємодія з іншими органами
Президент України	Стратегічне керівництво, прийняття рішень, верховний головнокомандувач ЗСУ, міжнародна співпраця	РНБО, ВРУ, КМУ, силові структури
Рада національної безпеки і оборони України (РНБО)	Координація, розробка стратегій, контроль	Президент, ВРУ, КМУ, силові структури
Верховна Рада України (ВРУ)	Законодавство, контроль, бюджет, кадрові рішення	Президент, РНБО, КМУ
Кабінет Міністрів України (КМУ)	Виконавча влада, розробка та реалізація політики, координація	Президент, РНБО, ВРУ, силові структури, міністерства
Міністерство оборони України (МОУ)	Оборона, безпека, мобілізація	Президент, РНБО, КМУ, інші силові структури
Служба безпеки України (СБУ)	Контррозвідка, боротьба з тероризмом, захист критичної інфраструктури	Президент, РНБО, КМУ, інші силові структури
Міністерство внутрішніх справ України (МВС)	Громадський порядок, надзвичайні ситуації, антитероризм	Президент, РНБО, КМУ, інші силові структури
Національна гвардія України (НГУ)	Забезпечення громадської безпеки, участь в антитерористичних операціях	МВС, ЗСУ

Державна прикордонна служба України	Захист державного кордону	МВС, ЗСУ
Міністерство з питань стратегічних галузей промисловості України	Розвиток стратегічних галузей промисловості	КМУ, Міноборони
Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України	Реінтеграція, відновлення	КМУ, ОДА
Національний банк України (НБУ)	Фінансова стабільність	КМУ
Державний центр кіберзахисту Держспецзв'язку України	Кібербезпека	КМУ, СБУ, інші державні органи
Обласні державні адміністрації (ОДА)	Реалізація державної політики на місцях	КМУ

Джерело: складено автором.

Така комплексна система взаємодії різних органів влади забезпечує ефективне управління національною стійкістю, підтримуючи стабільність і безпеку України в умовах різноманітних загроз та викликів у досліджуваній сфері.

Забезпечення національної стійкості в Україні регулюється низкою законів та підзаконних актів, які створюють правову основу для управління і координації заходів у цій сфері. Вони взаємодіють між собою, утворюючи комплексну систему норм і стандартів.

Конституція України є основним законом країни, який визначає основи державного устрою, права і обов'язки громадян, а також загальні принципи забезпечення національної безпеки. Документ містить декілька статей, які безпосередньо або опосередковано стосуються забезпечення національної безпеки та стійкості держави. Зокрема, стаття 1 визначає, що Україна є

суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Стаття 17 встановлює, що оборона України, забезпечення її безпеки є найважливішими функціями держави. У статті 64 зазначено, що права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені лише законами, що є необхідними для захисту національної безпеки, прав і свобод інших осіб, охорони суспільного порядку, забезпечення державної і соціальної безпеки. Статтею 85 встановлено право Верховній Раді України ухвалювати рішення про введення або скасування надзвичайного стану. Стаття 106 визначає Президента України Головнокомандувачем Збройних Сил України, який здійснює керівництво в сфері оборони і безпеки.

Ці статті закладають основи для розбудови системи національної безпеки, визначаючи принципи державного устрою, прав і обов'язків громадян, а також компетенцію органів влади у сфері безпеки.

Закон України «Про національну безпеку України»¹⁵⁶ визначає основи національної безпеки, функції органів державної влади та інших інституцій у сфері забезпечення безпеки та закладає основи для формування державної політики у цій сфері. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах»¹⁵⁷ регулює питання захисту інформації та інформаційних систем, що є критично важливим для забезпечення національної безпеки. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану»¹⁵⁸ визначає процедури введення та управління надзвичайним станом, що є ключовим аспектом забезпечення національної стійкості в умовах кризових ситуацій. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та

¹⁵⁶ Закон України «Про національну безпеку України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>

¹⁵⁷ Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁵⁸ Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

мобілізацію»¹⁵⁹ унормовує питання мобілізації людських і матеріальних ресурсів у випадку загрози національній безпеці або надзвичайних ситуацій.

Президент України має повноваження видавати укази, які стосуються національної безпеки та стійкості держави. Ці укази часто стосуються таких аспектів, як введення надзвичайного стану, мобілізація, забезпечення обороноздатності, та інші питання, що мають стратегічне значення для безпеки країни.

Указ Президента України № 540/2015 «Про часткову мобілізацію» стосувався проведення часткової мобілізації в Україні у зв'язку з необхідністю підвищення обороноздатності держави¹⁶⁰.

Указ Президента України № 406/2018 «Про введення воєнного стану в окремих областях України» виданий у зв'язку з агресією Росії в Керченській протоці та запроваджував воєнний стан в окремих областях України.

Указ Президента України № 117/2019 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 7 травня 2019 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)», яким було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України щодо санкцій проти окремих фізичних та юридичних осіб, що загрожують національній безпеці України. Перелік таких осіб включає російських та іноземних громадян і компаній, які брали участь у діяльності, що підриває територіальну цілісність та суверенітет України, а також пов'язаних із ними осіб. Санкції включають блокування активів, обмеження торговельних операцій, запобігання виведенню капіталу з України, призупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань тощо.

Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про

¹⁵⁹ Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>

¹⁶⁰ Указ Президента України № 540/2015 «Про часткову мобілізацію». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/2015#Text>

Стратегію воєнної безпеки України»¹⁶¹ визначає стратегічний курс у сфері воєнної безпеки на наступні роки. Стратегія є основоположним документом, який регулює діяльність держави у сфері забезпечення воєнної безпеки. Основні цілі Стратегії включають підвищення обороноздатності України, забезпечення її національної безпеки та стабільності в умовах сучасних загроз і викликів. Завдання Стратегії охоплюють модернізацію військових сил, вдосконалення системи оборонного управління, підвищення рівня готовності до можливих воєнних конфліктів. Стратегія визначає пріоритетні напрями розвитку воєнної безпеки, включаючи забезпечення стратегічної стійкості, інтеграцію новітніх технологій, зміцнення міжнародного співробітництва у сфері безпеки. Указ встановлює механізми контролю за реалізацією Стратегії, включаючи моніторинг та оцінку виконання поставлених завдань. Передбачено регулярний перегляд та оновлення Стратегії у відповідь на зміни в зовнішньому середовищі і внутрішньому стані країни. Документ формує основу для подальшого розвитку і вдосконалення національної оборонної політики України.

Указ Президента України №623/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 10 листопада 2021 року «Про внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»¹⁶². Вказаний указ вносить зміни до списку осіб, на яких накладені санкції, або коригує умови застосування цих санкцій. Загалом, ці укази спрямовані на захист національних інтересів України через обмежувальні заходи, що мають на меті протидіяти загрозам

¹⁶¹ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>

¹⁶² Указ Президента України №623/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 10 листопада 2021 року «Про внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» URL : <https://www.president.gov.ua/documents/6232021-40825>

національній безпеці, зокрема з боку Російської Федерації та її союзників.

Указ Президента України 16 лютого 2022 року № 56/2022 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки»¹⁶³. Основною метою стратегії є забезпечення національної безпеки України через комплексний підхід, включаючи всі сфери безпеки - політичну, економічну, соціальну та військову. Завдання стратегії включають зміцнення державного суверенітету, боротьбу з загрозами національній безпеці, забезпечення стабільності в державі та запобігання кризовим ситуаціям. Реалізація положень Стратегії здійснюватиметься на плановій основі на період до 2025 року.

Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»¹⁶⁴ виданий 24 лютого 2022 року у зв'язку з агресією Російської Федерації проти України. Цим указом запроваджено воєнний стан на всій території України.

Ці укази відображають повноваження Президента України у сфері національної безпеки та оборони і їхню роль у реагуванні на загрози та забезпеченні стійкості держави.

Кабінет Міністрів України ухвалює постанови, що регулюють реалізацію законів у сфері національної безпеки, створює нормативні акти, що визначають порядок і процедури для виконання законодавства. Постанова КМУ від 30 грудня 2022 р. № 1487 «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів»¹⁶⁵ регулює створення та функціонування Єдиного

¹⁶³ Указ Президента України 16 лютого 2022 року № 56/2022 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію забезпечення державної безпеки». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/2022#Text>

¹⁶⁴ Указ Президента України № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні». URL : <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

¹⁶⁵ Постанова КМУ від 30 грудня 2022 р. № 1487 «Про затвердження Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1487-2022-%D0%BF#Text>

державного реєстру військовозобов'язаних, що є важливим інструментом для організації мобілізаційних заходів. Постанова визначає обов'язки органів військового управління, органів місцевого самоврядування та інших відповідних структур у питаннях ведення військового обліку. Це включає організацію облікових робіт, проведення мобілізаційних заходів та інші аспекти управління обліком.

Постанова КМУ № 415 від 15 червня 2021 року «Про затвердження Положення про територіальну оборону України» встановлює порядок організації та функціонування територіальної оборони України, що є важливим елементом забезпечення національної безпеки та стійкості.

Міністерства, такі як Міністерство оборони, МВС, МЗС, видають накази і інструкції, що деталізують конкретні вимоги і процедури у визначених напрямках відповідальності.

Однак, незважаючи на наявність комплексної системи нормативних актів, існують декілька прогалин у законодавчому забезпеченні національної стійкості. По-перше, існує проблема неповної інтеграції між різними стратегічними документами, що може призвести до дублювання зусиль або суперечностей у реалізації політики безпеки. По-друге, деякі стратегічні документи визначають загальні цілі без чітких механізмів реалізації, що ускладнює їх практичну реалізацію. По-третє, існують труднощі у взаємодії між різними органами державної влади та місцевим самоврядуванням, що може затримувати оперативне реагування на кризові ситуації на місцях.

Стандарти і технічні регламенти є важливими інструментами для забезпечення технічної безпеки, особливо в таких критичних сферах, як кібербезпека, енергетика, оборонна промисловість та інші. ДСТУ ISO/IEC 27001:2015 «Інформаційні технології. Методи захисту. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги». Цей стандарт встановлює вимоги до створення, впровадження, підтримання і постійного вдосконалення систем управління інформаційною безпекою в

установах та організаціях, які працюють з критично важливими даними ¹⁶⁶.

Ресурсне забезпечення є важливим інструментом інституційного механізму забезпечення національної стійкості, яке включає три основні типи ресурсів: фінансові, матеріальні та людські ¹⁶⁷.

Моніторинг та оцінка національної стійкості є важливою складовою інституційного механізму забезпечення безпеки та стабільності держави. Цей процес включає застосування різних методів і систем для постійного спостереження за станом національної стійкості, аналізу загроз та ефективності заходів, що вживаються. Системи раннього попередження є ключовим інструментом для виявлення потенційних загроз і небезпек на ранніх етапах. Вони включають технічні засоби (радары, супутники, сенсори, інформаційні системи, які забезпечують збір і обробку даних у реальному часі) та аналітичні платформи, які використовуються для аналізу великих обсягів даних, прогнозування можливих криз і катастрофічних подій. Моніторинг і оцінка є динамічним процесом, який забезпечує постійну актуалізацію політики і механізмів забезпечення національної стійкості, що дозволяє державі ефективно реагувати на нові виклики та загрози.

Додаткові елементи інституційного механізму забезпечення національної стійкості включають зовнішні фактори, стрес-тести, і механізми адаптації, які відіграють критичну роль у підтримці безпеки і національної стійкості держави. Моделювання можливих загроз, таких як терористичні атаки, техногенні аварії, кібернапади, дозволяє оцінити готовність державних структур до

¹⁶⁶ Наказ державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 16.10.2019 № 312 Про прийняття та скасування національних стандартів, прийняття поправок до національних стандартів. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0312774-19#Text>

¹⁶⁷ Організація системи забезпечення національної стійкості на регіональному і місцевому рівнях : аналіт. доп. / [Резнікова О. О., Войтовський К. Є. Лепіхов А. В.] ; за заг. ред. О. О. Резнікової. Київ : НІСД, 2021. 140 с.

ефективного реагування. Виявлення уразливостей в існуючих системах безпеки, інфраструктурі та інших критично важливих галузях, дозволяє прийняти превентивні заходи для мінімізації ризиків. Стрес-тести інфраструктури (енергетичної, транспортної, цифрової) дозволяють визначити, наскільки вона здатна витримати екстремальні навантаження і якість її резервних систем.

Механізми адаптації відіграють ключову роль у здатності держави і суспільства пристосовуватися до змінних умов і викликів. Адаптивне управління при цьому розглядається як здатність урядових структур і організацій швидко і ефективно змінювати свої підходи та політику у відповідь на нові загрози або зміни в зовнішньому середовищі. Це передбачає регулярне оновлення стратегій національної безпеки, перегляд пріоритетів державної політики та дозволяє державі та суспільству не лише реагувати на існуючі загрози, але й проактивно готуватися до майбутніх викликів, забезпечуючи стабільність і безпеку в довгостроковій перспективі.

Таким чином, розглянуті вище елементи дають можливість структурувати компоненти інституційного механізму забезпечення національної стійкості та відобразити їх у таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Інституційний механізм забезпечення національної стійкості

Компонент	Складові компоненти	Деталізація складових
Інституційна структура	Органи влади	Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Збройні Сили України, Служба безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України інші служби
	Громадянське суспільство	Громадські організації (наприклад, Червоний Хрест, різноманітні фонди), волонтерські рухи

	Приватний сектор	Корпорації, малий та середній бізнес
	Міжнародні організації	ООН, НАТО, ЄС, Рада Європи
Нормативно-правова база	Сукупність законів, підзаконних актів, що регулюють питання національної безпеки	Конституція України, Закони України «Про національну безпеку», «Про цивільний захист», «Про надзвичайні ситуації»
	Підзаконні акти	Постанови КМУ, ВРУ тощо
Ресурсне забезпечення	Фінанси	Державний бюджет, міжнародна допомога, приватні інвестиції
	Матеріальні ресурси	Інфраструктура, обладнання, запаси матеріальних цінностей
	Людські ресурси	Кваліфіковані кадри, добровольці
Інформаційні технології	Системи управління, кібербезпека, електронний уряд	Єдиний державний портал адміністративних послуг, системи моніторингу загроз, захищені канали зв'язку
Культурні та соціальні фактори	Національна ідентичність, соціальна згуртованість, цінності	Патріотизм, толерантність, довіра до державних інститутів
Міжнародні договори та угоди	Договори про співпрацю в галузі безпеки, економіки, гуманітарної допомоги	Договори про дружбу і співробітництво, угоди про взаємну допомогу в разі стихійних лих і катастроф
Моніторинг та оцінка	Системи раннього попередження, соціологічні дослідження, експертні оцінки	Системи моніторингу загроз, опитування громадської думки, експертні ради

Механізми адаптації	Здатність системи до змін і розвитку	Стратегічне планування, навчання, розвиток інновацій
---------------------	--------------------------------------	--

Джерело: складено автором.

Інституційний механізм забезпечення національної стійкості в Україні є складною системою, яка інтегрує різноманітні інституції, органи влади, громадські організації та міжнародних партнерів. Однак, попри важливі досягнення у формуванні цієї системи, існують суттєві прогалини, що обмежують її ефективність. Законодавча база, що регулює питання національної стійкості, є фрагментованою і часто не узгодженою між собою. Наприклад, закони, що стосуються національної безпеки, інформаційної безпеки, надзвичайних ситуацій, мобілізації, приймалися в різні періоди, часто без належної координації. Це призводить до розрізненості в підходах та дублювання функцій між різними інституціями, що ускладнює оперативну реакцію на кризи. Окрім того, вважаємо, що система забезпечення національної безпеки є недостатньо гнучкою у відповіді на нові загрози, такі як кіберзагрози та гібридні війни, оскільки законодавство часто не встигає за швидким розвитком нових форм загроз. Потребує удосконалення також процедура обліку і мобілізації, зокрема в частині ведення облікових записів і проведення мобілізаційних заходів. Необхідно також збільшити фінансування для реалізації заходів безпеки тощо.

Поліпшення координації між державними органами, актуалізація стратегічних документів, забезпечення гнучкості системи безпеки та збільшення фінансування можуть допомогти усунути ці прогалини і підвищити ефективність державної політики забезпечення національної стійкості.

В Україні відсутня єдина інтегрована система моніторингу та аналізу загроз, що охоплювала б усі аспекти національної стійкості: політичну, економічну, оборонну, соціокультурну тощо. Це ускладнює виявлення та оцінку потенційних загроз на ранніх стадіях та вчасне прийняття відповідних заходів.

Фінансове та матеріальне забезпечення інституційного механізму національної стійкості залишається на недостатньому рівні. Це стосується як фінансування окремих органів, відповідальних за безпеку, так і ресурсного забезпечення їх діяльності. В умовах обмеженого бюджету багато аспектів, таких як модернізація інфраструктури, підготовка кадрів, закупівля новітніх технологій, не отримують належної уваги.

Незважаючи на важливість кадрового забезпечення, в Україні спостерігається дефіцит кваліфікованих фахівців у сфері національної безпеки та стійкості. Це стосується як державних службовців, так і працівників у приватному секторі, відповідальних за критично важливі функції. Недостатня підготовка кадрів і відсутність постійного професійного розвитку знижують ефективність управління національною стійкістю. Хоча приватний сектор відіграє значну роль у забезпеченні національної стійкості, рівень інтеграції між державою та бізнесом залишається низьким. Це стосується як спільних ініціатив у сфері кібербезпеки, так і координації в питаннях економічної стійкості. Багато компаній не готові до кризових ситуацій через відсутність належного партнерства з державними органами.

Громадянське суспільство має потенціал відігравати важливу роль у забезпеченні національної стійкості, його залученість до цього процесу є обмеженою. Відсутність механізмів для систематичного залучення громадських організацій до планування та реалізації політики національної стійкості знижує їхню ефективність та можливості.

Попри активну участь України в міжнародних організаціях, таких як ООН, НАТО, ЄС, існують прогалини у координації з міжнародними партнерами, особливо в питаннях стратегічного планування та обміну інформацією. Це призводить до недостатньої узгодженості дій у сфері безпеки та обмеженого доступу до критично важливих ресурсів та технологій.

Висновки до розділу

З'ясовано, що забезпечення національної стійкості в процесі відновлення територіальної цілісності України є комплексним та багатогранним завданням, яке вимагає інтеграції зусиль на всіх рівнях публічного управління. Національна стійкість визначається як здатність держави зберігати суверенітет і функціональність перед різними загрозами, зокрема політичними, економічними, соціальними та військовими.

Доведено, що відповідно до Указу Президента України №479/2021, національна стійкість включає ефективне протистояння загрозам, адаптацію до змін безпекового середовища та підтримання стійкого функціонування держави.

Обґрунтовано, що одним з ключових пріоритетів для відновлення територіальної цілісності є зміцнення військової спроможності України, що передбачає модернізацію Збройних Сил, підвищення підготовки військовослужбовців, розвиток оборонно-промислового комплексу та створення ефективної системи територіальної оборони.

Визначено важливість адаптації до стандартів НАТО, що включає уніфікацію техніки та процедур, підвищення рівня мотивації військових, розвиток оборонно-промислового комплексу та залучення міжнародних партнерів для забезпечення армії сучасними технологіями та озброєнням. Гуманітарне розмінування є критичним аспектом відновлення, оскільки мінна загроза на звільнених територіях є значною, що вимагає систематичного розмінування з залученням міжнародних організацій та надання медичної та психологічної допомоги постраждалим.

Обґрунтовано, що інтеграція з Європейським Союзом та НАТО є стратегічним пріоритетом для зміцнення безпеки та розвитку економіки, що передбачає виконання планів дій щодо членства, адаптацію законодавства до європейських стандартів, активну участь у міжнародних програмах та посилення міжнародної підтримки України. Однак процес інтеграції

стикається з викликами, такими як продовження російського вторгнення та необхідність внутрішніх реформ.

З'ясовано, що інформаційна безпека є надзвичайно важливим пріоритетом в умовах гібридних загроз, що потребує розвитку систем моніторингу інформаційного простору, протидії дезінформації та забезпечення захисту критичної інфраструктури від кібератак.

Обґрунтовано, що економічна стабільність є основою для відновлення національної стійкості, що включає відновлення економіки через реконструкцію інфраструктури, підтримку бізнесу та залучення інвестицій. Законопроект «Про засади відновлення України» визначає основні принципи відновлення, такі як людиноцентричність, інклюзивність та сталий розвиток.

Доведено, що успішна відбудова України можливе за умови інтеграції реформ у сфері державного управління, зокрема децентралізації та делегування владних повноважень місцевим органам влади, що сприяє ефективному управлінню у територіальних громадах.

Сформована таблиця пріоритетів національної стійкості України є цінним інструментом для планування та оцінки прогресу у відновленні країни після повномасштабного вторгнення, охоплюючи широкий спектр ключових сфер: військову, економічну, соціальну, інформаційну тощо, забезпечуючи цілісний погляд на процеси післявоєнного відновлення територіальної цілісності.

З'ясовано, що національна стійкість вимагає цілісного та системного підходу, який поєднує заходи з різних сфер, таких як безпека, економіка, фінанси, технології та управління, що забезпечує здатність держави ефективно реагувати на різноманітні виклики та загрози.

Доведено, що ефективність інституційного механізму забезпечення національної стійкості значною мірою залежить від спроможності інститутів державного управління адаптуватися до нових умов, оперативно приймати рішення та здійснювати координацію між різними рівнями влади і секторами.

Обґрунтовано критичну важливість впровадження механізмів для забезпечення скоординованої дії, обміну інформацією та узгодженості дій різних відомств для підтримання національної стійкості.

Визначено, що громадянське суспільство відіграє важливу роль у забезпеченні національної стійкості через участь у процесах прийняття рішень, моніторинг діяльності органів влади та надання допомоги під час кризових ситуацій. Інтеграція громадянського суспільства в інституційні механізми сприяє підвищенню ефективності та прозорості управлінських процесів.

Також з'ясовано, що в умовах швидкозмінного світу важливо, щоб система управління була достатньо гнучкою для адаптації до нових викликів, включаючи регулярний перегляд політик, процедур та структур для забезпечення їх актуальності та ефективності.

Отже, доведено важливість комплексного, скоординованого та адаптивного підходу до формування інституційного механізму забезпечення національної стійкості, що дозволить державі ефективно реагувати на виклики та забезпечувати стабільний розвиток у довгостроковій перспективі.

Обґрунтовано, що ефективність цього механізму в Україні значною мірою залежить від комплексного підходу та активної участі всіх зацікавлених сторін – органів державної влади, бізнесу, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.